

Дмитро Андреев, директор Інституту інтелектуальної
власності Національного університету
«Одеська юридична академія» у м. Києві,
доктор юридичних наук.

Державна політика з розвитку малого та середнього бізнесу інноваційного бізнесу в Україні

Практика успішних країн, як ми зазвичай називаємо країнами з розвиненою економікою свідчить, що малі та середні інноваційні підприємства виступають важливим чинником стабільної державної економіки, а їх кількість та ступінь спроможності визначає, наскільки економіка країни досягла рівня соціально орієнтованого ринку.

Основу економік більшості успішних країн світу складають малі та середні підприємства (МСП). За даними статистики, наприклад, в ЄС частка МСП становить до 99 % від загальної кількості усіх підприємств, вони створюють 65 млн. робочих місць. Так, в країнах Західної Європи та США малі підприємства наразі створюють більше 80 % нових робочих місць¹.

Щоб більш детально проілюструвати цю загальну тенденцію, сутність якої полягає в тому, що МСП дають інноваційний поштовх ринковій економіці наведемо декілька цифр.

У країнах з розвиненою ринковою економікою чисельність зайнятих у сфері малого підприємництва, як правило, перевищує 50 % населення працездатного віку (країни ЄС), а подекуди, може наближатись і до 80 % (Японія). Натомість в Україні у сфері малого підприємництва чисельність зайнятих становить 24,9 % населення працездатного віку.

У складі ВВП країн «старої» Європи (Німеччина, Франція) продукція малих підприємств складає понад 50 % та країн «нової» Європи (Чехія, Словаччина, Угорщина) - понад 30 – 40 % ВВП. Для порівняння – в Україні (за даними 2011 р.) цей показник дорівнює 7 %.

---

¹. Коваленко Г. М. **Формування інноваційного потенціалу підприємств малого та середнього бізнесу**// №09 (103) 2012 ЭНЕРГОСБЕРЕЖЕНИЕ • ЭНЕРГЕТИКА • ЭНЕРГОАУДИТ/ irbis-nbuv.gov.ua/.../cgirbis_64.exe?..

Підвищення інноваційного та інтелектуального потенціалу малого та середнього підприємництва зазвичай повинно стати одним із головних напрямків державної політики. Інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, що застосовується у вигляді нового чи удосконаленого продукту, запровадженого на ринку, нового чи удосконаленого технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності, чи нового підходу до соціальних послуг.

Оптимістично зазначимо, що у вітчизняному законодавстві діяльність МСП достатньо регламентована, зокрема Законами України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», «Про національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» [2, 3]. Як правило, до МСП відносять підприємства, на яких кількість працюючих менше певної встановленої норми, диференційованої для різних країн.

Однак вітчизняне законодавство, на жаль не надає чіткого визначення та ознак МСП. Здається, найбільш сприятливим можна визначити термін, характеризуючий МСП, запропонований Європейською Комісією з питань підприємництва та промисловості, що характеризує МСП в залежності від кількості працівників, річних балансу та обороту (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація МСП за визначенням Європейської Комісії з питань підприємництва та промисловості [4]

Тип підприємства	Кількість працівників		Річний оборот (в млн євро)		Річний баланс (в млн євро)
Дуже мале підприємство	< 10	та	≤ 2	або	≤ 2

² Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» Закон України від 22.03.2012 № 4618-VI (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 3, ст.23).

³ Закон України «Про національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні»: Закон, Програма, Заходи від 21.12.2000 № 2157-III. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, N 7, ст.35).

⁴ Регіони України. Статистичний збірник. – К.: Держкомстат України , 2010.

Мале підприємство	< 50	та	≤ 10	або	≤ 10
Середнє підприємство	< 250	та	≤ 50	або	≤ 43

Проте, підприємства не вважаються МСП, якщо інші компанії, що не належать до зазначеної категорії, володіють більше 25 % капіталу⁵.

Згідно наявній статистиці, на сьогодні в Україні існує майже 200 тисяч малих підприємств, працює близько 1 млн. підприємців без створення юридичної особи та майже 40 тис. фермерських господарств. Всього у малому підприємстві зайнято понад 2,7 млн. чоловік, або 9 відсотків працездатного населення України. У той же час мале підприємство виробляє 11 відсотків загального обсягу виробництва продукції (робіт, послуг) у цілому по Україні, що свідчить про більш ефективне функціонування малого бізнесу порівняно з, так званим, великим бізнесом⁶.

За часів української незалежності до 01 липня 2013 статус приватного підприємця набуло 5 млн. 142 тис. осіб, на жаль 2 млн. 099 тис. осіб припинили власну справу. Цю сумну динаміку пояснити доволі просто: **категорія власників малого бізнесу завжди була найбільш вразливою до зовнішніх подразників, серед яких: податкове та митне законодавство, коливання цін на виробничі ресурси та товари збуту, відсутність дієвої кредитної політики підтримки малого бізнесу, тощо. При цьому критеріями розвитку МСП є рівень доходів та число бажаючих займатися малим бізнесом.**⁷

За оприлюдненими даними вже позаминулого 2014 року частка середнього бізнесу в економіці країни становила **41%**, а малого бізнесу **17%**. Загалом в економіці України середній і малий бізнес займає **58%**. Це доволі оптимістичні цифри, які свідчать, що Україна вже давно за показником частки

⁵ Там же

⁶ Динаміка малого підприємництва у 2005-2013 роках/
<http://infolight.org.ua/content/dinamika-malogo-pidpriemnictva-u-2005-2013-rokah>.

⁷ Динаміка малого підприємництва у 2005-2013 роках/
<http://infolight.org.ua/content/dinamika-malogo-pidpriemnictva-u-2005-2013-rokah>.

середнього і малого бізнесу досягла рівня ЄС, інша справа, що, як зазначають експерти, наші політики цього ніяк не можуть зрозуміти, і постійно закликають зробити те, що вже давно існує⁸.

Згідно з офіційними даними на середніх і малих підприємствах працює близько 70% від загальної кількості працівників приватного сектора економіки. Проблема, здається, в іншому. Мова йде про оплату праці. Якщо на великих підприємствах середня заробітна плата в місяць склала близько 6 тис. грн, то на середніх підприємствах цей показник лише 4,4 тис. грн, а на дрібних підприємствах лише 2,7 тис. грн. У цьому немає нічого дивного. На великих підприємствах заробітну плату платять офіційно, і тому вона вища, на середніх і малих підприємствах практикують виплату заробітної плати в «конверті», тому, може, вона і вища, але офіційно нижча, ніж на великих підприємствах. Хоча, можливо, на малих і середніх підприємствах платять менше, ніж на великих. Все ж великому підприємству простіше отримувати дохід, ніж середнього, а тим більше малому⁹.

Оскільки підтримка інноваційної діяльності малого і середнього бізнесу є надзвичайно важливою як на рівні держави загалом, так і на рівні окремого регіону, то можливо загальну ситуацію могло б значно покращити **створення регіональної інноваційної інфраструктури для МСП.**

До об'єктів інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва слід віднести бізнес-центри, бізнес-інкубатори, інноваційні бізнес-інкубатори, науково-технологічні центри, центри трансферу технологій, фонди підтримки малого підприємництва, лізингові компанії, консультативні центри, інші підприємства, установи та організації, основним завданням яких є сприяння розвитку малого і середнього підприємництва (п.3 ст.12 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012 № 4618-VI).

---

⁸ Чи не занадто багато у нас середнього і малого бізнесу в Україні?/
<http://ua.112.ua/mnenie/chy-ne-zanadto-bahato-u-nas-serednoho-i-maloho-biznesu-v-ukraini-240000.html>

⁹ Там же

Для вирішення цього питання є організація фінансової підтримки інноваційного малого та середнього підприємництва – фондів венчурного фінансування. Зазначимо, що у розвинених країнах виникнення венчурних фондів та венчурних фірм було зумовлено необхідністю фінансування дрібного наукомісткого бізнесу: вони створювались як інвестиційні компанії малого інноваційного бізнесу.

Венчурні фірми утворюються, як правило, невеликою групою однодумців – інженерів, дослідників, менеджерів, що мають відповідний досвід роботи в лабораторіях великих фірм, з метою залучення коштів великих компаній для вирішення певної наукової проблеми. Їх перевагами є вузька спеціалізація, концентрація матеріально-технічних і фінансових ресурсів за обраним напрямком досліджень і можливість швидкої переорієнтації на нові напрямки.

Критично зазначимо, в Україні венчурне фінансування ще не набуло необхідного поширення і розвитку. В цьому важливу роль могли б відіграти вже згадувані великі компанії, а також банки. Проте перші поки що не бажають так ризикувати, а другі більше турбуються про повернення наданих кредитів, ніж про інвестування в ризиковий бізнес. На нашу думку, держава повинна заохочувати існування венчурного малого та середнього підприємництва через надання переваг засновникам фондів венчурного фінансування в оподаткуванні тієї частини коштів, яка спрямовується на розвиток інноваційної діяльності регіону (в розвинутих країнах вкладені в науково-інноваційну сферу гроші взагалі вилучаються із оподаткування). В цьому процесі важливу роль відіграє налагоджена співпраця між владними структурами та працівниками науково-інноваційної сфери. Така співпраця сприяє розвитку регіону і держави, з одного боку, а також дає можливість представникам влади залучати до роботи з інноваційними проектами молодих фахівців і науковців¹⁰.

Тому для інноваційного підприємництва, особливо малого та середнього, на думку науковців, надзвичайно важливими є системні компенсаційні заходи з боку держави – пільги з податків, можливості отримання безвідсоткових

---

¹⁰ Зілгалова О.А. Роль малого і середнього інноваційного бізнесу в розвитку перехідної економіки http://www.rusnauka.com/CCN/Economics/14_zilganova.doc.htm

позичок або кредитів на пільгових умовах, отримання державних замовлень.

Завдяки консультативним та заохочувальним програмам розвитку підприємництва можна сприяти тому, що інноваційні продукти та технології можуть стати економічно вигідними для малих і середніх підприємств і конкурентоздатними на ринку, як це робиться у країнах з розвинутою ринковою економікою.

У відповідності до п.2 ст.16 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012 № 4618-VI Основними видами фінансової державної підтримки можуть виступати:

- 1) часткова компенсація відсоткових ставок за кредитами, що надаються на реалізацію проектів суб'єктів малого і середнього підприємництва;
- 2) часткова компенсація лізингових, факторингових платежів та платежів за користування гарантіями;
- 3) надання гарантії та поруки за кредитами суб'єктів малого і середнього підприємництва;
- 4) надання кредитів, у тому числі мікрокредитів, для започаткування і ведення власної справи;
- 5) надання позик на придбання і впровадження нових технологій;
- 6) компенсація видатків на розвиток кооперації між суб'єктами малого і середнього підприємництва та великими підприємствами;
- 7) фінансова підтримка впровадження енергозберігаючих та екологічно чистих технологій;
- 8) інші види не забороненої законодавством фінансової державної підтримки.

Зазначені преференції з боку органів державної влади за оцінками експертів, залишаються в більшій мірі лише невиконаними пунктами статей вищезгаданого Закону.

Водночас, в даному аспекті досить цікавим буде іноземний досвід сприяння формуванню інноваційного потенціалу малого бізнесу в Україні, який обумовлений певними чинниками [¹¹, ¹²]:

По-перше. Інтелектуальний потенціал (у наукових працях ототожнюється з науковим, інтелектуальним, творчим та науково-технічним потенціалом) є найголовнішою складовою малого інноваційного бізнесу. Оскільки у останні роки в Україні спостерігається відтік інтелектуальних кадрів з країни, необхідно створити відповідну мотивацію для представників інтелектуальної інтелігенції: матеріальну – гідну зарплату та моральну – статус, державну підтримку.

По-друге. Актуальною є реалізація стратегії інноваційного розвитку держави та її законодавче закріплення.

По-третє. У країні необхідно розвивати сприятливий кредитно-фінансовий механізм. Фінансування інноваційних проектів повинно запроваджуватись і на державному рівні: це й інвестиційна підтримка впровадження передових технологій, й субсидування науково-дослідних і дослідно- конструкторських робіт, й стимулювання розробки енергозбережних заходів [¹³].

По-четверте. Для підвищення привабливості інноваційних проектів з боку інвесторів – комерційних банків, фінансових установ та промислово-фінансових груп – необхідне страхування на рівні держави інноваційних ризиків [¹⁴].

В п'ятих. Необхідно зосередити увагу на науково-обґрунтованому маркетинговому прогнозуванні для визначення у майбутньому попиту на нову продукцію, технологію [¹⁵].

---

¹¹ Зарубежный опыт государственной поддержки инновационных малых и средних предприятий. – <http://kfpp.ru/>

¹² <http://i-biz.com.ua/bussiness/innovacionnyj-potencial-malogo-i-srednego-biznesa->

¹³ http://inventure.com.ua/main/analytics/news_ua/

¹⁴ Зарубежный опыт государственной поддержки инновационных малых и средних предприятий. – <http://kfpp.ru/>

¹⁵ Зарубежный опыт государственной поддержки инновационных малых и средних предприятий. – <http://kfpp.ru/>

І останнє. Співробітництво між бізнес-структурами і науковими інституціями, як у розрізі розробки та впровадження інновацій, так й підготовки високо кваліфікованих фахівців в інноваційній діяльності.

За своєю суттю МСП дуже чутливі до інновацій і завдяки своєму динамізму значною мірою забезпечують швидке технічне переозброєння і реструктуризацію виробництва на сучасній науково-технічній основі. Часто МСП створюються саме для реалізації нової наукової ідеї або технологічної розробки. Незважаючи на обмеженість власних ресурсів, МСП здатні отримувати інвестиції саме для створення інноваційної продукції на замовлення великих компаній і корпорацій, виступаючи їх партнерами або субпідрядниками [16].

Водночас слабкими сторонами діяльності малого бізнесу виступає: недостатня підтримка з боку держави, обмежені можливості зовнішнього і внутрішнього фінансування, непрофесійний рівень менеджменту, вузька спеціалізація працівників, відсутність можливості отримання синергетичного ефекту [17]. Якщо більш детально, то основними причинами, що стримують розвиток малого і середнього підприємництва в Україні, на наш погляд, є:

- обмеженість внутрішніх фінансових ресурсів та ускладнений доступ до зовнішніх джерел фінансування, складність залучення значних інвестицій;
- складність, тривалість та, як наслідок, значна вартість проходження дозвільних і погоджувальних процедур;
- недостатній рівень відповідальності посадових осіб дозвільних служб та низький рівень обізнаності підприємців про механізм притягнення їх до відповідальності;
- складність процедури започаткування бізнесу та виходу з бізнесу;
- обмеженість інформаційного, консультативного та методичного забезпечення підприємницької діяльності, в тому числі з питань сертифікації продукції та послуг, а також впровадження систем управління якістю;

---

¹⁶ И. В. Бернадская Инновационная деятельность и возможности развития малого и среднего бизнеса. - http://www.ip-centr.kiev.ua/newcipip/control/ru/publish/article/main?art_id=108099

¹⁷ <http://ukrefs.com.ua/page,2,200138-Malyiy-biznes-i-innovacionnoe-predprinimatel-stvo.html>.

- недосконалість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для підприємницької діяльності;
- недостатньо налагоджений механізм партнерства у сфері корпоративно-соціальної відповідальності;
- недостатній рівень доцільності прозорості регуляторної діяльності, що не дозволяє суб'єктам господарювання планувати свою діяльність;
- відсутність дієвого механізму підтримки інноваційної діяльності;
- складний доступ вітчизняного МСП до сучасних технологій;
- недостатня активність представників МСП щодо захисту власних інтересів;
- недостатньо розвинена система інфраструктури підтримки підприємництва;
- недостатній рівень залучення молоді до підприємництва;
- низька активність сільського населення до започаткування власної справи;
- недосконала система державного нагляду за підприємницькою діяльністю;
- складність процедур сертифікації і стандартизації товарів та послуг.

Такий декларативний підхід з боку держави призводить до негативних наслідків. Дані свідчать, що в Україні за 2014 рік збитки середніх підприємств склали 195 млрд грн, а дрібних підприємств - 175 млрд грн. В минулому році за наведеними даними ситуація з МСП ще більш погіршилася. У нас середній і малий бізнес багато в чому працює в «тіні», тому його збитки, це доволі латентний показник. Дуже часто середній і малий бізнес бере на себе збитки великого бізнесу і допомагає відійти від сплати податків.

Слід також ґрунтовно підійти до питання подальшого виконання Угоди про асоціацію з ЄС, згідно з яким Україна зобов'язана протягом найближчих років привести свою податкову систему до стандартів ЄС і відмовитися від спрощеної системи оподаткування. Це стане дійсно найскладнішим тестом малому і середньому бізнесу, особливо аграрного сектору.¹⁸

---

¹⁸ Чи не занадто багато у нас середнього і малого бізнесу в Україні?/
<http://ua.112.ua/mnenie/chy-ne-zanadto-bahato-u-nas-serednoho-i-maloho-biznesu-v-ukraini-240000.html>

Зрозуміло, критикувати ЄС за «новітні» запропоновані складнощі для розвитку нашої економіки безпідставно та недолуго. Лише два порівняння.

Кредити для малого бізнесу в Німеччині - 4-5% в рік на термін 10 років.
Кредити на розвиток для малого бізнесу України - 26-28% на рік на 1-5 років.

Максимальна сума мікрокредиту для малого бізнесу в розвинених країнах 25 тис. євро (приблизно 620 тис. грн.) під 4-6%. Максимальна сума кредиту для малого бізнесу України - 100 тис. грн. під 26-28%.

Якщо держава найближчим часом не замінить своє ставлення до малого бізнесу, хоча за приблизними статистичними даними зараз в ньому (з урахуванням тіньової економіки) бере участь близько 30% населення, як до сфери злісних неплатників податків і викачки соціальних внесків, Україна залишатиметься відсталою країною з неактивним населенням та ресурсною економікою.

В іншому випадку, в який хочеться вірити і заради досягнення якого слід прикласти максимум зусиль, ми разом з європейськими партнерами станемо свідками прискорення розвитку МСП, використання його потенційних можливостей, перетворення його на дієвий механізм розв'язання економічних і соціальних проблем, зменшення рівня тіньового обороту у сфері МСП, поліпшення бізнес-клімату та створення позитивного іміджу для залучення інвестицій.